

BİR REJİM KANUNU OLARAK 3008 SAYILI İŞ KANUNU: ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ ULUSAL BASININDA KAMU POLİTİKASI SÖYLEMİ

Salih TOSUN¹

Öz

Bu çalışma, Türk emek tarihinin dönüm noktalarından biri olan 3008 Sayılı İş Kanunu'nun, Erken Cumhuriyet Dönemi ulusal basınında nasıl temsil edildiğini ve söylemsel olarak nasıl kurgulandığını incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada tarihsel doküman analizi ile söylem analizi yöntemleri bir arada kullanılarak dönemin gazetelerinde yer alan haber ve yorumlar sistematik biçimde değerlendirilmiştir. İnceleme sonucunda, kanunun yalnızca bir çalışma yaşamı düzenlemesi değil, aynı zamanda Cumhuriyet rejiminin ideolojik ve siyasal inşasına hizmet eden bir kamu politikası aracı olarak sunulduğu tespit edilmiştir. İktidara yakın gazetelerde kanun, “rejim kanunu” olarak tanımlanmış; işçi sınıfı bilincine yer verilmeden, milli birlik ve toplumsal bütünlük vurgusu öne çıkarılmıştır. Muhalif basın ise kanunun uygulanabilirliğine dair çeşitli eleştirilerde bulunmuştur. Yaygın söylemde, kanunun sınıfsal mücadeleleri önleyici bir işlev üstleneceği ve devletin çalışma hayatında düzenleyici-yönlendirici bir rol üstleneceği ifade edilmiştir. Ayrıca, Fransa ve İspanya'daki işçi hareketlerinin Türkiye'de benzer toplumsal tepkilere yol açabileceği yönündeki endişelerin, kanunun hızla yasalaştırılmasında etkili olduğuna dair söylemler basında yer bulmuştur. Sonuç olarak, 3008 Sayılı İş Kanunu, basın aracılığıyla rejim ideolojisiyle uyumlu bir biçimde kamuoyuna sunulmuş; bu süreçte, devletin hem iç düzeni sağlama hem de uluslararası gelişmelere karşı önlem alma refleksi vurgulanmıştır. Kanunun çıkarılması, devletçi ekonomi politikaları ve dönemin uluslararası işçi hareketleriyle yakından ilişkili bir kamu politikası pratiği olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: 3008 sayılı iş kanunu, Erken cumhuriyet dönemi, Kamu politikası, Sınıfsal mücadele, Milli birlik
JEL Kodları: L38, L50, L88

THE 3008 LABOUR ACT AS A REGİME LAW: PUBLIC POLİCY DISCOURSE IN THE NATIONAL PRESS OF THE EARLY REPUBLICAN PERİOD

Abstract

This study aims to examine how the 3008 Labour Act one of the turning points in Türk labor history was represented and discursively constructed in the national press during the Early Republican period. Using a combination of historical document analysis and discourse analysis, news articles and commentaries from contemporary newspapers were systematically evaluated. The findings reveal that the Act was framed not merely as a labor regulation, but also as a public policy tool serving the ideological and political construction of the Republican regime. Pro-government newspapers portrayed the law as a “regime law,” emphasizing national unity and social cohesion rather than class consciousness. In contrast, opposition press outlets voiced critical concerns regarding the law’s practical applicability. The dominant discourse suggested that the Act would function to preempt class-based struggles and that the state would assume a regulatory and directive role in labor relations. Furthermore, reports indicated that concerns over potential social unrest similar to labor movements in France and Spain, had accelerated the legislative process.

In conclusion, the 3008 Labour Act was framed by the press in a manner consistent with regime ideology, emphasizing the state's dual role in maintaining domestic order and responding to international developments. The enactment of the law is thus interpreted as a public policy practice closely linked to statist economic strategies and the broader international labor movement of the era.

Keywords: 3008 labour act, Early republican period, Public policy, Class struggle, National unity

JEL Codes: L38, L50, L88

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Balıkesir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, salih.tosun@balikesir.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6152-2433

Başvuru Tarihi (Received): 04.06.2025 **Kabul Tarihi** (Accepted): 25.10.2025

Giriş

3008 sayılı İş Kanunu, Türkiye’de çalışma hayatının hukuki çerçevesini belirleyen ilk kapsamlı düzenlemelerden biri olarak, işçi sınıfının hukuki statüsünü, çalışma koşullarını ve devletin iş ilişkilerindeki rolünü tanımlaması bakımından kritik bir dönüm noktası kabul edilmektedir (Makal, 2012, s. 85). Ancak bir yasanın yalnızca hukuki içeriğiyle değil, aynı zamanda nasıl temsil edildiğiyle ve hangi ideolojik, ekonomik ve siyasal bağlamda kamuoyuna sunulduğuyla anlaşılabilceği dikkate alındığında, bu tür düzenlemelerin dönemin basınında nasıl çerçvelendiği özel bir önem kazanmaktadır (Güzel, 1986, s. 177). Bu noktada, 3008 sayılı İş Kanunu’nun, Erken Cumhuriyet rejiminin ekonomik ve toplumsal dönüşüm stratejileriyle ne şekilde ilişkilendirildiğini ve basında nasıl temsil edildiğini incelemek, yalnızca hukuki bir reformun değil, aynı zamanda devletin kamu politikası söylemini nasıl kurumsallaştırdığına da ışık tutacaktır.

Geçmişin toplumsal ve siyasal dinamiklerini çözümlemenin temel yollarından biri, döneme ait yazılı tanıklıklara başvurmaktır. Bunlardan ilki, dönemin aktörleriyle birebir görüşmelerdir. Ancak E. H. Carr’ın (2002) vurguladığı gibi, tarihsel olayların günümüz perspektifiyle değerlendirilmesi yanıltıcı olabilir; ayrıca, söz konusu dönemin tanıklarının büyük oranda hayatta olmaması bu yöntemi kısıtlamaktadır. İkinci ve daha sağlıklı yöntem ise, dönemin yazılı basınına inceleyerek olayların çağdaş yorumlarını analiz etmektir (Bowen, 2009). Yazılı basın, yalnızca haber aktaran bir mecra değil; aynı zamanda kamusal söylemin üretildiği, kamu politikalarının meşruiyet zeminine oturtulduğu ve ideolojik temsillerin inşa edildiği bir aygıt olarak işlev görür (Van Dijk, 1998). Bu bağlamda, Erken Cumhuriyet dönemi basınının 3008 sayılı İş Kanunu’nu nasıl sunduğunu analiz etmek, rejimin işçi-işveren ilişkilerini düzenleme misyonunun medya diliyle nasıl temsil edildiğini anlamaya katkı sağlayacaktır.

Bu çalışmada, 1936 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde kabul edilen 3008 sayılı İş Kanunu’nun dönemin ulusal basınında nasıl ele alındığı incelenerek, Cumhuriyet rejiminin kamu politikası söyleminin medya aracılığıyla nasıl inşa edildiğine dair bir analiz sunulması amaçlanmaktadır. Özellikle hükümete yakın ve muhalif gazetelerin haber çerçeveleri karşılaştırılarak, söz konusu yasanın devletçi ekonomi modelinin bir parçası olarak nasıl sunulduğu ve basında “rejim kanunu”, “sınıfsal barış” ve “milli birlik” gibi kavramlarla nasıl ilişkilendirildiği değerlendirilmiştir.

Çalışmanın yöntemi doğrultusunda, 8 Haziran 1936 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)’de kabul edilen 3008 sayılı İş Kanunu’nun kamuoyuna nasıl aktarıldığı analiz edilmiştir. Bu çerçevede, 9–30 Haziran 1936 tarihleri arasında yayımlanan ulusal gazeteler sistematik olarak taranmış; yasa hakkında yayımlanan haber, köşe yazısı ve yorumlar üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Türkiye genelinde yaygın olarak dağıtılan 13 ulusal gazeteden 11’inde, kanunun içeriği, uygulanabilirliği ve toplumsal etkilerine ilişkin çeşitli düzeylerde haber ve analizlere yer verildiği tespit edilmiştir. Bu kapsamda, hükümete yakın çizgide yayın yapan gazeteler (Cumhuriyet, Ulus, Yeni Asır, Kurun) ile daha bağımsız veya muhalif nitelikte yayın yapan gazeteler (Tan, Son Posta, Akşam, Anadolu, Yeni Yol, Halkın Sesi, Ulusal Birlik) karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir.

Çalışmada öncelikle, 3008 sayılı İş Kanunu’nun tarihsel gelişim süreci ve Cumhuriyet rejimi açısından taşıdığı ideolojik ve yönetsel işlev ele alınmıştır. Ardından, Erken Cumhuriyet döneminde yazılı basının iletişim aracı olmanın ötesinde, kamu politikalarının meşruiyetini tesis eden siyasal bir aktör olarak üstlendiği rol değerlendirilmiş ve analizde kullanılan gazete arşivleri tanıtılmıştır. Son olarak, kanunun kamuoyuna nasıl aktarıldığı, işçi-işveren ilişkileri bağlamında nasıl yorumlandığı ve dönemin toplumsal söyleminde nasıl konumlandırıldığı tarihsel doküman analizi ve söylem çözümlemesi yöntemleriyle incelenmiş; böylece 3008 sayılı İş Kanunu’nun medya temsilleri üzerinden “rejim kanunu” niteliği taşıyıp taşımadığı sorusuna dair kapsamlı bir değerlendirme sunulmuştur.

1. 3008 Sayılı İş Kanunu'nun Tarihsel Süreci ve Önemi

Erken Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde çalışma ilişkileri alanındaki yasal düzenlemeler, çoğunlukla belirli konuları kapsamakla sınırlı kalmış, bütüncül bir yaklaşımdan uzak olmuştur (Makal, 2012, s. 85). Bunun nedeni, Cumhuriyet öncesi dönemde mecliste iş ilişkilerine yönelik iki temel görüşün öne çıkmasıdır. Bu görüşlerden ilki, iş kolları ve bölgelerin ihtiyaçlarına göre özel yasaların oluşturulmasını önerirken, diğeri ise tüm çalışma hayatını kapsayan genel bir iş kanunu fikrini savunmaktaydı. İlk görüş, özel teşebbüs ve ekonomi dikkate alınarak uygulamaya konmuş ve farklı iş kollarına yönelik çeşitli iş yasalarının çıkarılmasıyla sonuçlanmıştır (Güzel, 1986, s. 175). Ancak bu yasalar, çalışma ilişkilerini bütüncül bir şekilde düzenlemekten ziyade yalnızca belirli alanlara yönelik hükümler getirmiştir. Bu eksikliğin giderilmesi gereğiyle, Türkiye'deki çalışma hayatını genel hatlarıyla düzenleyecek bir yasa çıkarılması düşüncesi doğmuştur.

Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren, 1924-1925, 1927, 1929, 1932 ve 1934 yıllarında dönemin sosyo-ekonomik yapısına uygun iş yasası tasarıları hazırlanmış, ancak çeşitli nedenlerle yasalaşamamışlardır (Makal, 1999, s.353). Bu süreçte, özel sektörün desteklenmesine rağmen beklenen sanayileşme sağlanamamış; bunda, 1929 Büyük Buhranı'nın etkisi, Osmanlı İmparatorluğu'ndan devralınan borç yükü ve yetersiz ekonomik yapı gibi nedenler de rol oynamıştır (Ceylan, 2019:87). Bu durum, sanayileşmenin devlet eliyle gerçekleştirilmesi gerekliliğini doğurmuştur. Erken Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde devletçilik ilkesinin etkisiyle, sanayileşme ve işçi sınıfının oluşumu devletin kontrolünde gerçekleşmiştir. Ücretli işçi sayısının artmasıyla çalışma ilişkilerinin gelişme ihtiyacı doğmuş ve böylece çalışma hayatını bütüncül olarak düzenleyecek bir yasa çıkarılması ihtiyacı 1936 yılında 3008 sayılı İş Kanunu ile karşılanmıştır (Makal, 2012, s.85). Kanunun çıkarılmasında ücretli emekçi sayısının artışı, büyük ölçekli işletmelerde modern çalışma ortamlarının oluşması, devletçi ekonomi politikalarının güçlenmesi ve rejimi koruma kaygıları gibi iç dinamikler etkili olmuştur (Akkaya, 2010, s. 65). Buna ek olarak, Avrupa'da otoriter rejimlerin yükselişi ve işçi hareketlerinin yayılması gibi dış etkenler de kanunun hazırlanmasında rol oynamıştır. Bu nedenlerle, 1934 yılında hükümet tarafından hazırlanan tasarı, 8 Haziran 1936 tarihinde TBMM'de oybirliğiyle kabul edilerek 15 Haziran 1936 tarihli Resmî Gazete'de "3008 sayılı İş Kanunu" olarak yayımlanmıştır. Kanun, 148 maddeden oluşmakta olup birçok maddesi 1950 yılında 5518 sayılı Yasayla değişikliğe uğramış olsa da 1967'de yürürlüğe giren 931 sayılı İş Kanunu'na kadar yürürlükte kalmıştır (Güzel, 1986, s. 175).

3008 sayılı İş Kanunu, işçi-işveren ilişkilerinde hem bireysel hem de toplu iş ilişkilerini düzenleyen kapsamlı yapısıyla dönemin en önemli hukuksal metinlerinden biri olma niteliğini taşımaktadır (Makal, 2012, s.85). Yasa, yalnızca bireysel işçi-işveren ilişkileriyle sınırlı kalmamış, günümüzde özel yasalara konu olan toplu iş ilişkilerini de yasaklayıcı ve baskıcı bir yaklaşımla ele alarak çalışma yaşamının her alanında etkisini hissettirmiştir (Gülmez, 1986, s.127). Türkiye'de ilk kez işçi-işveren ilişkileri genel hatlarıyla kapsamlı bir biçimde ele alınmış ve çalışma ilişkileri ülke çapında düzenlenmiştir. Güzel (1986, s.177), bu yasanın iş ilişkilerindeki sorunların çözümünde bir 'iş kodu' işlevi üstlendiğini belirtmektedir. 3008 sayılı İş Kanunu, modern iş hukukunun bireysel ve toplu ilişkiler alanındaki tüm boyutlarını içerirken, dönemin dış gelişmelerinden etkilenerken sendikal faaliyetleri yasa dışında bırakmıştır. Yasanın dikkat çeken bir özelliği, işçi-işveren ilişkilerinde işçiyi daha fazla koruyarak sosyal yönü ağır basan bir yapıya sahip olmasıdır. Aynı zamanda, sosyal devlet anlayışının ilk izlerine de işaret eden yasa, ülkenin gelecekteki ilke ve anayasasına girecek sosyal devlet kavramının temellerini atmıştır. Gülmez (1986, s. 127)'in belirttiği gibi, 3008 sayılı yasa yalnızca dar anlamda bir "iş yasası" olmanın ötesine geçerek, çalışma yaşamının ve ilişkilerinin neredeyse tüm sorunlarına yönelik düzenlemeler sunmaktadır.

Yasa, işçi ve işveren arasında sözleşme yapma özgürlüğüne getirilen sınırlamalar, işçi sağlığı ve iş güvenliği, işin düzenlenmesi, iş uyuşmazlıklarının çözümünde zorunlu tahkim, grev ve lokavt yasağı ve iş hayatının denetimi gibi konuları emredici hükümlerle düzenlemiş ve bu hükümlere aykırılıklar hukukî ve cezai yaptırımlara bağlanmıştır. Çalışma sürelerinin sınırlandırılması, gece çalışmaları, fazla mesainin belirli kurallara bağlanması, ücret güvencesi, işçi sağlığı ve güvenliği, asgari ücret, çocuk ve kadın işçilerin korunmasına yönelik önlemler, ilk kez bu kanun ile Türk İş Hukukuna girmiştir. Bu düzenlemelere bakıldığında, 3008 sayılı İş Kanunu döneminin çok ötesinde başarılı bir yasa olarak değerlendirilmiştir (Güzel, 1986, ss. 177-178). Osmanlı İmparatorluğu dahil olmak üzere, Türk endüstri ilişkileri sistemi içinde, 1936 tarihli İş Kanunu'nun kabulü kadar büyük bir dönüm noktası kat edilememiştir. Bu kanun, Cumhuriyet tarihinin çalışma hayatı açısından en önemli dönüm noktalarından birini temsil etmektedir (Ekin, 1987, s. 33). 3008 sayılı İş Kanunu'nun Türk çalışma ilişkilerindeki önemi, halen devam eden etkisi ve ileri düzeydeki düzenleyici yapısı birçok araştırmacı tarafından vurgulanmıştır.

2. Erken Cumhuriyet Döneminde Basın: Siyasal İklim, Denetim ve Kamuoyu Oluşumu

Cumhuriyet'in ilk yıllarında yazılı basın, dönemin iletişim olanakları göz önünde bulundurulduğunda, siyasal ve toplumsal gelişmelerin kamuoyuna aktarılmasında temel araçlardan biri olarak öne çıkmıştır. Ankara Radyosu'nun düzenli yayınlara ancak 1943 yılında başlaması, 1930'lu yıllarda radyo aracılığıyla iletişimin sınırlı kalmasına neden olmuştur. Bu dönemde, ulusal gazete dağıtımının bölgelere göre değişkenlik göstermesine rağmen, yazılı basın kamuoyunun bilgilendirilmesinde merkezi bir rol üstlenmiştir. Örneğin İstanbul'da yayımlanan günlük gazetelerin Eskişehir gibi illere ancak bir gün sonra ulaştığı, Anadolu'nun birçok yerinde ise haftalık gazetelerin takip edildiği bilinmektedir (Köktener, 2004, s. 20).

1928 Harf Devrimi'nin ardından okuryazarlık oranındaki kısa süreli gerilemeye rağmen, 1930'ların ortalarına gelindiğinde bu oranın yeniden artış göstermesiyle birlikte gazeteler hem siyasal hem toplumsal gelişmelerin izlenmesinde başlıca bilgi kaynağı haline gelmiştir. Basın yalnızca haber sunumu açısından değil, aynı zamanda toplumsal bilinç oluşturma, siyasal söylemin halka iletilmesi ve gündem inşasında da işlevsel bir rol oynamıştır (Koç, 2006, s. 120). Gazeteler bu dönemde içerik bakımından oldukça çeşitli olup; iç ve dış politika, kültür, sanat, spor ve edebiyat gibi pek çok alanda kapsamlı yayınlar yapmışlardır. Bu çerçevede, basın yalnızca iletişim aracı olmanın ötesinde, dönemsel toplumsal ve siyasal atmosferin izlenebildiği bir bellek işlevi de görmüştür. Tek parti rejiminin egemen olduğu bu dönemde, basının tamamen bağımsız bir yayın politikası izleyebilmesi çeşitli yapısal sınırlılıklara bağlı kalmıştır. Siyasal otoritenin basın üzerindeki etkisi, özellikle rejim karşıtı söylemler içeren yayın organlarına uygulanan çeşitli idari tedbirlerle somutlaşmıştır. 1920'li yıllarda hilafeti destekleyen bazı gazetelerin, meclis karşıtı tutumları nedeniyle kapatıldığı veya yayınlarının sınırlandırıldığı görülmektedir. 1930 yılında kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası çevresindeki bazı gazetelerin de benzer biçimde sınırlandırıldığı bilinmektedir (Demir, 2012, ss. 129–134).

1930'ların ortalarından itibaren devletin basın üzerindeki düzenleyici rolü daha da belirginleşmiş, II. Dünya Savaşı'nın etkisiyle bu denetim yetkileri doğrudan Başbakanlık ve İçişleri Bakanlığı'na devredilmiştir. Bununla birlikte, dönemde hem hükümet politikalarını destekleyen hem de görece bağımsız yayın çizgisi izleyen gazetelerin eş zamanlı olarak faaliyet gösterdiği gözlemlenmektedir. Bu gazetelerde yer alan haber ve köşe yazılarında 1936 tarihli 3008 Sayılı İş Kanunu'na dair ifadelerin genel olarak olumlu bir çerçevede sunulduğu, bazı metinlerde hükümete yönelik teşekkür ifadelerinin yer aldığı da dikkat çekmektedir (Ulus, 1936). Söz konusu iş kanununun öncülü niteliğindeki 1932 tarihli tasarının daha özgürlükçü unsurlar içermesine rağmen yasalaşmaması, bunun yerine 1934 yılında hazırlanan ve 1936'da kabul edilen yasanın yürürlüğe girmesi, dönemin siyasi atmosferi içinde değerlendirilmesi gereken bir durumdur. Bu gelişmenin basın organlarında eleştirel bir perspektifle tartışılmaması, o dönemde Türkiye Büyük Millet

Meclisi'nde etkin bir muhalefet partisinin bulunmamasıyla ilişkilendirilebilir (Güz, 1993, s. 133). Tek parti döneminin karakteristik yapısı, basının siyasal çoğulculuk temelinde farklı görüşleri aktarma kapasitesini sınırlamıştır.

Bu süreçte, özellikle CHP Genel Sekreteri ve Kütahya Milletvekili Recep Peker'in mecliste yaptığı konuşmaya ve "İnkılap Ders Notları" kitabının basın üzerindeki etkisine vurgu yapmak gerekmektedir. Recep Peker, o dönemde Atatürk ve İnönü'den sonra en çok anılan ve ideolojik gelişim üzerinde etkili bir figür olarak öne çıkmıştır. 1931-1935 CHP parti programlarının, ideolog olarak sivrilen Peker'in katkılarıyla hazırlandığı bilinmektedir (Durmaz, 2008, s. 164). Recep Peker'in 1934 ve 1935 yıllarında İstanbul ve Ankara Üniversitelerinde verdiği derslerden derlenmiş "İnkılap Ders Notları" kitabı, Ulus basımevi tarafından basılmış ve halka düşük maliyetle sunulmuştur. Kitabın tanıtımı ve reklamı, gazete köşe yazılarında alıntılarla birlikte birçok gazetede geniş yer bulmuştur. Peker, bu kitapta toplumsal, siyasal, ekonomik ve hukuki konulara değinmiş; Osmanlı'dan miras kalan sorunların Cumhuriyet'le nasıl aşıldığını, inkılapların benzersizliğini ve önemini vurgulamıştır. Ayrıca, sanayi devriminden itibaren sınıf mücadelesini, bu mücadelenin diğer ülkelere etkilerini ve Türkiye'nin bu süreçten çıkarması gereken dersleri detaylı bir şekilde aktarmıştır.

Dönemin siyasal ve ideolojik gelişiminde etkili bir isim olarak Peker'in CHP Genel Sekreterliği görevi, İş Kanunu'nun çıkışından kısa bir süre sonra sona ermiştir. 15 Haziran'da Atatürk tarafından görevden alınarak yerine İsmet İnönü getirilmiş, bu değişiklik 16 Haziran sabahı ulusal basında geniş yankı uyandırmıştır. Bazı iddialara göre, bu değişikliğin, korporatizm savunucusu ve güçlü bir ideolog olarak sivrilen Peker'e karşı alınmış bir önlem olduğu öne sürülmektedir (Durmaz, 2008, s. 164). Ancak Peker siyaset sahnesinden tamamen çekilmemiş, yalnızca sekreterlik görevinden alınmıştır. Görev değişikliğini basına kendi ifadesiyle duyurmuş, Atatürk'e minnet ve saygısını sunmuştur. Görevden ayrılışının gerekçesi tam olarak açıklığa kavuşmasa da 3008 Sayılı İş Kanunu üzerindeki etkisinin önemli olduğu değerlendirilmektedir. Bu tarihsel bağlam doğrultusunda, Erken Cumhuriyet döneminde basın, dönemin siyasal yapısına koşut bir biçimde, kamuoyunun bilgilendirilmesi ve şekillendirilmesinde işlevsel bir araç olarak kullanılmış; bu süreçte siyasal otoritenin yönlendirici rolü belirginleşmiştir. 1936 tarihli İş Kanunu'nun kamuoyuna yansıtılma biçimi ve basındaki söylemler, dönemin genel siyasal iklimi ve parti-devlet ilişkileri çerçevesinde değerlendirilmelidir.

3. Araştırma Kapsamındaki Basın Organlarının Tarihsel ve İdeolojik Konumlanışı

3008 sayılı İş Kanunu'nun ulusal basındaki temsiline yönelik yapılan çözümlemeler, erken Cumhuriyet döneminin baskın siyasal söyleminin basın organlarında açık bir biçimde yansıdığını göstermektedir. Yasa ile ilgili haberlerin kamuoyuna aktarımı sürecinde, gazetelerin önemli bir kısmı, kanunu devletin resmî ideolojisi çerçevesinde sunan bir dil ve anlatı biçimi benimsemiştir. Bu durum, dönemin siyasal yapısının medya üzerindeki yönlendirici etkisini ortaya koymakta; aynı zamanda basının iktidar tarafından yönlendirilme biçimlerini anlamak açısından önemli ipuçları sunmaktadır.

Bu çerçevede çalışmada ele alınan basın organları arasında İstanbul merkezli Akşam, Cumhuriyet, Kurun, Son Posta ve Tan; İzmir merkezli Anadolu, Halkın Sesi, Ulusal Birlik ve Yeni Asır; Ankara basınından Ulus ve Trabzon'da yayımlanan Yeniyol gazetesi yer almaktadır. Bu coğrafi çeşitlilik yalnızca basındaki bölgesel temsili değil, aynı zamanda gazetecilik pratiklerindeki söylemsel farklılıkları da görünür kılmaktadır. Özellikle İzmir merkezli basın, İstanbul'daki yayın organlarına kıyasla devrimleri daha aktif biçimde sahiplenilen ve Cumhuriyet rejiminin ideolojik çerçevesini daha güçlü biçimde destekleyen bir söylem üretmiştir. Buna karşılık, İstanbul basını daha köklü geçmişi ve geleneksel habercilik refleksleri nedeniyle reformlara karşı daha temkinli ve zaman zaman eleştirel bir yaklaşım sergilemiştir (Akkoyun, 1996, s. 112).

Bu tarihsel ve bölgesel bağlamda aşağıda, söz konusu gazetelerin kurumsal tarihçeleri, yayın politikaları ve ideolojik yönelimlerine ilişkin detaylı bilgiler sunulmaktadır:

Akşam Gazetesi, 1918 yılında Necmettin Sadak tarafından kurulmuş ve ilk yıllarında küçük formatta, tek yaprak hâlinde yayımlanmıştır. 1920'den itibaren yalnızca akşam baskısıyla çıkan gazete, Millî Mücadele döneminde sürece destek veren bir yayın çizgisi benimsemiştir. Kurucusu Sadak'ın ilerleyen yıllarda milletvekilliği ve dışişleri bakanlığı yapmış olması, gazetenin siyasal düzlemle olan yakın temasını göstermektedir. 1930'lu yıllarda Nazi Almanyası'na yakın bir yayın politikası izlediği yönündeki eleştiriler alan gazete, 1965 yılına dek Cumhuriyet Halk Partisi'ne yakın bir yayın çizgisini sürdürmüştür; 1957 sonrasında Çetin Altan ve İlhami Soysal gibi yazarlarla birlikte sol eğilimli bir yönelime girmiştir. 1971 sonrası çeşitli el değiştirmelerle yayın hayatını sürdüren gazete, 1982'den itibaren TÜRK-İŞ tarafından yönetilmiş, daha sonra TürkMedya bünyesine katılmıştır (VanderLippe, 2005, s. 200).

Anadolu Gazetesi, 1911 yılında İzmir'de, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yayın organı olan İttihat gazetesinin yerine Haydar Rüştü'nün yönetiminde kurulmuştur. Hem Meşrutiyet hem de Cumhuriyet dönemlerinde iktidar yanlısı bir yayın politikası benimseyen gazete, İzmir'in işgali sürecinde Antalya'ya taşınarak yayın hayatını dört yıl boyunca burada sürdürmüştür; 1924'ten itibaren tekrar İzmir'e dönerek 1954 yılına dek faaliyetine devam etmiştir. Gündelik siyasal haberlerin yanı sıra gençlik, edebiyat, sinema ve mizah gibi temalarda da içerik üretmiş ve bu yönüyle özellikle Yeni Asır karşısında içeriksel üstünlüğünü korumuştur (Akkoyun, 1996, ss. 103–104).

Cumhuriyet Gazetesi, 1924 yılında Yunus Nadi tarafından Nebizade Hamdi ve Zekeriya Sertel ortaklığıyla kurulmuş; adını bizzat Mustafa Kemal Atatürk'ün önerisiyle almıştır. Kuruluşundan itibaren ulusal düzeyde geniş bir okuyucu kitlesine ulaşan gazete, uzun bir süre CHP'nin resmî görüşünü desteklemiş; kurucusu Nadi'nin altı dönem milletvekilliği yapmasının ardından İkinci Dünya Savaşı yıllarında dış politika konularında partiden farklılaşan tutumlar sergilemiştir. Bu süreçte geçici olarak Demokrat Parti'ye yakınlaşan gazete, günümüzde ise Kemalist çizgisini koruyan yüksek tirajlı yayın organlarından biri olmayı sürdürmektedir (Karaca, 1994, s. 15; Cumhuriyet, 2018).

Halkın Sesi Gazetesi, 1919 yılında İzmir'de Sada-yı Hak adıyla yayın hayatına başlamış, 1925'te Takrir-i Sükûn Kanunu kapsamında kapatıldıktan sonra 1930 yılında bugünkü ismiyle yeniden faaliyete geçmiştir. Gündelik haberlerin yanı sıra dizi yazılar ve entelektüel söyleşilere de yer veren gazete, Cumhuriyet ve Ulus gibi gazetelerle haber paylaşımı yaparak içerik çeşitliliğini artırmış; bu yönüyle İzmir basını içinde edebi ve düşünsel katkılarıyla öne çıkan yayın organlarından biri hâline gelmiştir (Akkoyun, 1996, s. 105).

Kurun Gazetesi, 1917 yılında Vakit adıyla yayın hayatına başlamış, 1934–1938 yılları arasında Kurun, 1948–1949 arasında ise Yeni Gazete ismiyle İstanbul merkezli olarak yayın yapmıştır. 1936 itibarıyla 19. yılını kutlamıştır. Atatürk beş gün üst üste Asım Us müstear adıyla, Hatay meselesine ilişkin yazılarıyla İsmet İnönü hükümetine yönelttiği eleştirilerle dikkat çekmiştir (Karakoç, 2009, s. 105).

Son Posta Gazetesi, 1930 yılında kurulmuş ve kendisini “halkın dili, gözü ve kulağı” olarak tanımlayan bağımsız bir yayın politikası benimsemiştir. Ancak içerik itibarıyla çoğunlukla sağ yönelimli bir çizgi izlemiştir. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı desteklemiş ve İsmet İnönü hükümetine karşı eleştirel bir duruş sergilemiştir. Fırkanın kapatılmasının ardından yayınlarını sürdüren gazete, çok partili dönemde Demokrat Parti'yi desteklemiş; kurucularından Selim Ragıp Emeç'in milletvekilliği ve 1960 darbesi sonrası tutuklanmasıyla birlikte kapanmıştır (Avşar, 1998, ss. 33–35).

Tan Gazetesi, 1926–1935 yılları arasında Milliyet, 1935–1945 arasında ise Tan adıyla yayımlanmış ve İstanbul merkezli sol eğilimli yayın çizgisiyle dikkat çekmiştir. Cumhuriyet gazetesinin iktidar yanlısı söylemine karşı eleştirel bir tutum sergileyen gazete, kurucuları arasında Takrir-i Sükûn Kanunu ile kapatılan Vatan gazetesinin yazarlarını da barındırmıştır. Ancak 3008 sayılı İş Kanunu'na dair açık bir tutum geliştirmekten kaçınmıştır (Demir, 2010, ss. 128–130). İkinci Dünya Savaşı döneminde Almanya karşıtı bir yayın çizgisi benimsemiş; Sovyetler Birliği'ne duyduğu sempati ise hükümetle olan ilişkilerini germiştir. “Tan Olayı” sonrasında 1950 yılında kapatılmış, sonrasında Milliyet ismiyle yeniden yayın hayatına başlamıştır (Vural, 2008, s. 384).

Ulus Gazetesi, 1920’de Heyet-i Temsiliye tarafından Ankara’da Hâkimiyet-i Milliye adıyla kurulmuş, 1934 itibarıyla Ulus ismini almıştır. CHP’nin tek parti döneminde resmî yayın organı olarak işlev görmüş, devlet elitine yakınlığı ile dikkat çekmiştir. Atatürk, Halide Edip Adıvar ve Mehmet Akif Ersoy gibi isimlerin yazılarına yer vermesi, gazetenin siyasal ve kültürel etkisini artırmıştır (Demir, 2010, s. 130; Önder, 2002, ss. 288–290). 1953’te Demokrat Parti tarafından çıkarılan yasa ile kapatılmış; farklı adlarla yayın yapmayı sürdürmüş ve 2008 yılında yeniden Ulus ismini almıştır.

Ulusal Birlik Gazetesi, 1933 yılında dilde sadeleşme hareketine uygun biçimde Millî Birlik adıyla İzmir’de yayımlanmış, 1934’te ismini Ulusal Birlik olarak değiştirmiştir. Akşam gazetesi formatında yayımlanan gazete, siyasi ve kültürel yazılara ağırlık vermiştir. Dış siyaset gelişmelerine odaklanmış; ancak 3008 sayılı İş Kanunu’na sınırlı düzeyde yer vermiştir (Akkoyun, 1996).

Yeni Asır Gazetesi, 1908 yılında Selanik’te Asır adıyla kurulmuş, 1924 yılında İzmir’e taşınarak Yeni Asır ismini almıştır. Sanat, felsefe ve pedagojik içerikler üretme kapasitesiyle İzmir basını içinde özel bir konum edinmiş; Cumhuriyet rejimiyle bütünleşik bir yayın politikası izlemiştir (Akkoyun, 1996, ss. 103–104; Yeni Asır, 1936).

Son olarak, **Yeniyol Gazetesi**, 1923 yılında Trabzon’da haftada iki gün yayımlanan siyasal bir yayın olarak öne çıkmıştır. Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu bölgelerine yönelik haberler üretmiş ve dört sayfalık yapısıyla, dönemin yerel basını içinde mütevazı fakat etkili bir konum edinmiştir (Yeniyol Gazetesi, 1936).

4. Yöntem

4.1. Araştırma Modeli

Bu çalışmada, tarihsel doküman analizi ve söylem analizi yöntemleri kullanılmıştır. Tarihsel doküman analizi, geçmişte üretilmiş yazılı belgeleri sistematik bir şekilde inceleyerek tarihsel olayların anlamını, bağlamını ve sonuçlarını değerlendirmeyi amaçlayan bir yöntemdir (Bowen, 2009, ss. 27-40). Bu yöntemin temel hedefi, belgelerde yer alan verileri analiz ederek dönemin sosyal, politik ve ekonomik yapısını ortaya koymaktır (Scott, 1990). Çalışmada kullanılan bir diğer yöntem olan söylem analizi, metinlerin yalnızca içeriğini değil, aynı zamanda bu içeriklerin hangi ideolojik ve politik çerçeveler içinde üretildiğini araştıran bir yaklaşımdır (Van Dijk, 1998, s. 198). Söylem, yalnızca dilsel bir yapı değil, aynı zamanda toplumsal güç ilişkilerini ve ideolojileri yeniden üreten bir mekanizma olarak ele alınmaktadır (Fairclough, 1992, ss. 110-132). Bu bağlamda, çalışmada dönemin gazetelerinde yer alan haber ve yorumlar iktidar ilişkileri ekseninde ele alınarak, içeriklerdeki ideolojik eğilimleri tespit etmek amacıyla incelenmiştir. Bu yöntemler, 3008 Sayılı İş Kanunu’nun basındaki yankılarının tarihsel, ideolojik ve toplumsal bağlamını anlamak ve yorumlamak amacıyla kullanılmıştır.

4.2. Veri Toplama Süreci

Bu çalışmada, yalnızca birincil tarihsel belgeler veri kaynağı olarak kullanılmıştır. Veri toplama süreci, nitel araştırma paradigmasına uygun olarak yapılandırılmış ve tarihsel doküman analizi ile

söylem çözümlemesi için gerekli metinler İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarihe Bakış Projesi veri tabanından ve bazı gazetelerin arşivlerinden temin edilmiştir. Birincil kaynaklar, dönemin siyasal atmosferini ve medya söylemini doğrudan yansıtan tarihsel belgelerden oluşmaktadır. Bu kapsamda, 1936 yılında kanunun Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilme sürecine ilişkin olarak yayımlanan gazete haberleri, köşe yazıları ve editoryal yorumlar incelenmiştir. Ayrıca, Resmî Gazete'de yayımlanan kanun metni (1936) ve TBMM zabıtları, yasa yapım sürecinin hukuki ve siyasal bağlamını anlamaya yönelik temel belgeler olarak değerlendirilmiştir. Kanunun meclis müzakereleri sırasında dönemin önemli siyasal figürlerinden Recep Peker tarafından yapılan konuşmalar da içerik analizine dahil edilmiştir.

Araştırmada incelenen gazeteler, siyasal konumlanışlarına göre iki ana grupta kategorize edilmiştir:

- İktidar yanlısı gazeteler: Ulus, Cumhuriyet, Kurun, Yeni Asır
- Bağımsız/muhafız gazeteler: Tan, Son Posta, Akşam, Anadolu, Halkın Sesi, Ulusal Birlik, Yenyol

Bu gazetelerin söylem çeşitliliği; haber dili, çerçeveleme teknikleri ve ideolojik yönelimleri bakımından karşılaştırmalı analiz için uygun bir temel oluşturmuştur. Aşağıdaki tablo, 3008 sayılı İş Kanunu'nun yayımlandığı tarihsel bağlamda bu gazetelerde ne şekilde yer bulunduğunu göstermektedir:

Tablo 1: 3008 Sayılı İş Kanunu'nun Dönemin Ulusal Basınında Temsili (Haziran 1936)

Gazete	Yayın Tarihi	Sayfa Numaraları
Akşam	09 Haziran 1936	1, 4
Anadolu	09-10-11-16 Haziran 1936	2, 1-2, 1-2-5, 5
Cumhuriyet	09 Haziran 1936	1, 7
Halkın Sesi	10 Haziran 1936	1, 4
Kurun	09-10 Haziran 1936	1-2, 1
Son Posta	09-10 Haziran 1936	9, 2-7
Tan	09-10 Haziran 1936	1-10, 6
Ulus	09-10-11 Haziran 1936	1, 5, 6; 1; 2
Ulusal Birlik	09 Haziran 1936	1
Yeni Asır	10 Haziran 1936	1, 6
Yenyol	10 Haziran 1936	1

Tablo 1 incelendiğinde, 3008 sayılı İş Kanunu birçok gazetede yalnızca bir haberle sınırlı kalmamış; ana sayfa ve iç sayfalarda yayımlanarak dönemin önemli gündem maddelerinden biri hâline gelmiştir. Ulus, Tan, Cumhuriyet ve Akşam gibi gazetelerde köşe yazıları ve yorum yazılarıyla da desteklenen yayınlar, yasanın medya aracılığıyla ideolojik çerçevede nasıl sunulduğuna dair önemli veriler sağlamıştır. Bu çalışmada kullanılan ikincil kaynaklar, veri toplama veya analiz sürecine dâhil edilmemiş; yalnızca tartışma bölümünde, elde edilen bulguların tarihsel ve akademik bağlamda yorumlanmasını desteklemek amacıyla kullanılmıştır. Böylece analiz sürecinin özgünlüğü korunmuş ve veri üretimi yalnızca birincil belgeler üzerinden gerçekleştirilmiştir.

4.3. Veri Analizi Süreci

Veri analizinde öncelikle söylem analizi yöntemi kullanılmış; gazetelerdeki haber dili, kelime seçimi, çerçeveleme pratikleri ve ideolojik konumlandırma stratejileri sistematik olarak incelenmiştir (Entman, 1993; Van Dijk, 1998). Söylemsel farklılıkları daha derinlemesine ortaya koymak amacıyla, çerçeveleme analizi ile hükümet yanlısı ve muhalif basın arasındaki anlatı yapıları karşılaştırılmıştır.

Bu sürece entegre olarak, tematik analiz yaklaşımı (Braun ve Clarke, 2006) benimsenmiştir. Önce veriler detaylı bir biçimde kodlanmış; ardından bu kodlar mantıksal bütünlük temelinde temalara dönüştürülmüş ve ilgili temalar araştırmanın sorunsal doğrultusunda yapılandırılmıştır. Kodlar ve temalar tekrar gözden geçirilerek bütünlük ve tutarlılık açısından rafine edilmiştir. Kodlama süreci, nitel veri analizinde uzman bir akademisyen tarafından gözlemlenmiş ve %95 kodlayıcı uyumu sağlanmıştır (Miles ve Huberman, 1994). Tüm analiz süreci, MAXQDA Analytics Pro 2024 yazılımı ile yürütülmüş; veriler hem tematik frekanslara hem de karşılaştırmalı söylem örüntülerine göre sınıflandırılmıştır. Elde edilen sonuçlar, Xmind AI aracılığıyla zihinsel harita formatında görselleştirilmiştir.

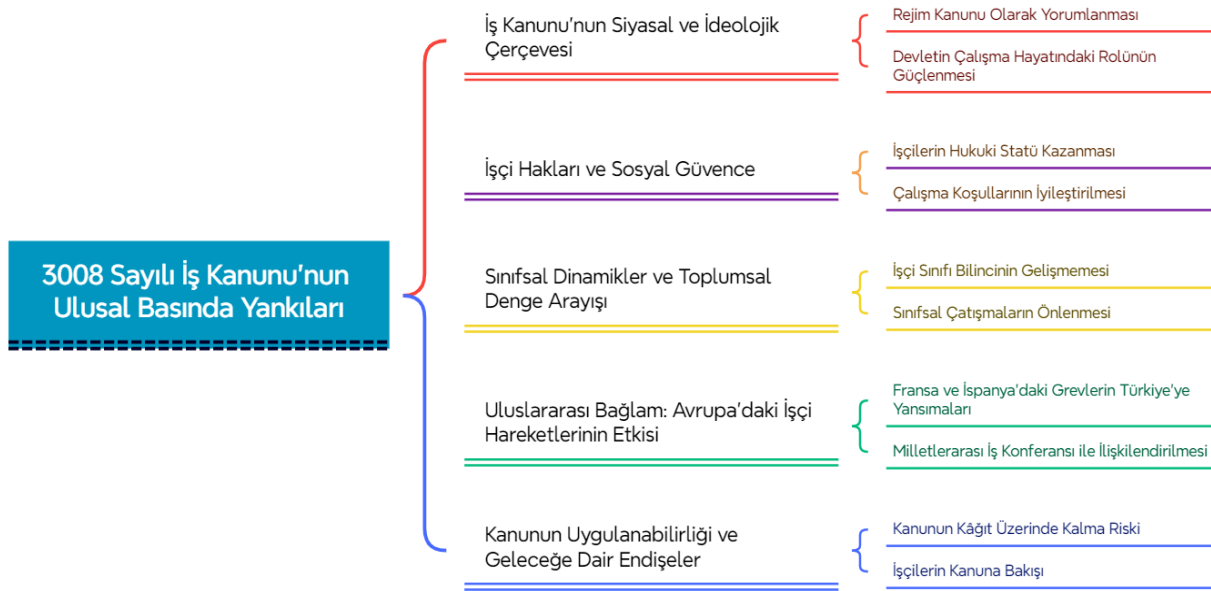
4.4. Geçerlik ve Güvenirlik

Çalışmada kullanılan verilerin geçerlik ve güvenirliliği, Scott'ın (1990) belgesel analiz kriterlerine (orijinallik, güvenilirlik, temsiliyet ve anlamlılık) göre değerlendirilmiştir. Ayrıca, Fairclough'un (1995) üç aşamalı eleştirel söylem çözümlemesi modeli (metinsel analiz, söylem pratiği, toplumsal pratik) kullanılarak söylemsel yapıların derinlemesine çözülmesi sağlanmıştır. Kodlamaların güvenirliliği, ikinci bir bağımsız nitel araştırmacının katılımıyla test edilmiş ve yüksek düzeyde kodlayıcı uyumu sağlanmıştır. Bulguların yorumlanmasında doğrudan gazete metinlerinden yapılan alıntılarla içerik desteklenmiş; bu sayede analizlerin şeffaflığı ve doğrulanabilirliği güvence altına alınmıştır.

5. Bulgular

Tematik analiz sonucunda, basında yer alan söylemler beş ana tema altında sınıflandırılmıştır. Şekil 1'de temaların ve alt temaların bir zihin haritasını sunulmuştur. Her tema altında kanunun nasıl yorumlandığı, toplumsal ve siyasal etkileri ele alınarak ilgili gazete haberlerinden alıntılarla desteklenmiştir.

Şekil 1: Temaların ve Alt Temaların Zihin Haritası

5.1. Tema 1: İş Kanunu'nun Siyasal ve İdeolojik Çerçevesi

Rejim Kanunu Olarak Yorumlanması

3008 Sayılı İş Kanunu, yalnızca bir iş hukuku düzenlemesi olarak değil, Cumhuriyet rejiminin kurucu unsurlarından biri olarak görülmüştür. Özellikle hükümete yakın gazeteler, kanunu bir reform hareketi olarak sunmuştur. Bu durum, hükümet tarafından iş hukukunun yalnızca çalışma

hayatını düzenlemekle sınırlı kalmayıp, devletin ekonomik ve toplumsal yapıyı şekillendirme çabasının bir parçası olarak görüldüğünü göstermektedir.

Cumhuriyet Gazetesi, 9 Haziran 1936 tarihli haberinde kanunun sadece çalışma hayatını düzenlemekle kalmadığını, aynı zamanda "rejim değişikliğinin bir göstergesi" olduğunu belirtmiştir:

Yeni İş Kanunu bir rejim kanunu olacaktır. Türkiye'de iş hayatı, rejimimizin istediği ahenk ve anlaşma yoluna gidecektir (Cumhuriyet Gazetesi, 1936).

Yeni Yol Gazetesi, bu bağlamda kanunun ulusal devlet düzeninin inşasında kritik bir rol oynadığını şu şekilde ifade etmiştir:

Yeni İş Kanunu, Türkiye'de ulusal devlet tipinde ahenkli ve muvazeneli bir hayat tanzimine yarayacak bir eserdir (Yeni Yol Gazetesi, 1936).

Kurun Gazetesi, liberal ekonomik sistemden devletçi modele geçişin bir göstergesi olarak kanunu yorumlamış ve şu ifadeleri kullanmıştır:

Yeni İş Kanunu bir rejim kanunu olacaktır. Bu düzenleme, ulusal devlet anlayışına geçişin bir gereğidir (Kurun Gazetesi, 1936).

Devletin Çalışma Hayatındaki Rolünün Güçlenmesi

Kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte, devletin çalışma ilişkilerinde düzenleyici ve denetleyici bir otorite olarak konumlandığı vurgulanmıştır. İş hukuku yalnızca hak ve yükümlülükleri belirleyen bir araç değil, toplumun ekonomik düzenini şekillendiren bir unsur olarak görülmektedir.

Ulus Gazetesi'nde yer alan haberde şu vurgu yapılmıştır:

Her Türk'e, milli bayrak altında müsavî şeref ve müsavî vazife veren Atatürk devrinde, İş Kanunu bir inkılap başarısı olarak kabul edilmelidir (Ulus Gazetesi, 1936).

Cumhuriyet Gazetesi, kanunun işçiyi ve işvereni devlet denetimi altında birleştiren bir yapı sunduğunu şu şekilde vurgulamıştır:

Eskiden işçi, sermaye sahibine vücudunu veya kafasını kiralayan bir adamdı. Bugün ise o, memleketi refaha kavuşturma uğrunda işvereniyle yan yana yürüyen bir vatandaşdır (Cumhuriyet Gazetesi, 1936).

5.2. Tema 2: İşçi Hakları ve Sosyal Güvence

İşçilerin Hukuki Statü Kazanması

Kanunun en önemli getirilerinden biri, işçilerin hukuki statüsünü tanımlaması ve çalışma hayatına yasal bir çerçeve kazandırmasıdır. Kanunun işçiyi ekonomik sömürüye karşı koruyan bir araç olarak görüldüğü ve çalışma koşullarında temel bir değişim yaratması beklendiğini görülmektedir.

Ulus Gazetesi, yeni düzenlemelerin işçilerin hukuki konumunu güçlendireceğini ve üretkenliğini artıracığını şu şekilde belirtmiştir:

Uzun yıllar emek verilerek hazırlanan kanun; işe karşı borçlu olduğumuz vazifeleri tamamen aydınlattığı gibi, yarından emin olarak bütün özverilerle işin iyi ve tam randımanlı olmasına gayretimizi sağlamıştır. Böyle çalışmanın yalnız iş muhiti için değil, ulusal varlık için de verimli olacağına şüphe edilemez (Ulus Gazetesi, 1936).

Son Posta Gazetesi, işçilerin daha önce herhangi bir yasal güvenceye sahip olmadığını vurgulayarak şu ifadeyi kullanmıştır:

Bugüne kadar Türkiye’de işçi hiçbir hakkı tanınmayan bir esir vaziyetinde idi. İş sahibi beş yaşında çocuğu da gebe kadını da çalıştırabilir, beğenmediğini istediği anda kapı dışarı edebilirdi (Son Posta Gazetesi, 1936).

Çalışma Koşullarının İyileştirilmesi

Kanunla çalışma saatlerinin düzenlenmesi, kadın işçilerin korunması, iş güvenliği önlemlerinin artırılması gibi yenilikler öne çıkmıştır. Bu durum, kanunun yalnızca ekonomik değil, toplumsal bir dönüşüm aracı olarak da görüldüğünü göstermektedir.

Anadolu Gazetesi, kanunun bu yönünü şöyle değerlendirmiştir:

İşçinin hayatı sigorta da olacak, işçi kadın ezilmeyecek, işçinin çalışma saatleri, tatili tayin edilecek, onun sağlığına bakılacak, çoluk çocuğu okutulacak ve hulasa insanlık, vatandaşlık hakları temin edilecek (Anadolu Gazetesi, 1936).

Son Posta gazetesi kanunu iş hayatında bir inkılap olarak nitelemiş ve şu şekilde yorumlamıştır:

İş Kanunu bütün bu dertlere cevap vermek üzere hazırlanmıştır. İş saatleri, işçi ile iş sahibi arasındaki münasebetler, işçinin çalışma, ayrılma şartları bu kanunla tanzim edilmiştir (Son Posta Gazetesi, 1936).

5.3. Tema 3: Sınıfsal Dinamikler ve Toplumsal Denge Arayışı

İşçi Sınıfı Bilincinin Gelişmemesi

Türk işçi sınıfının, Batı’daki gibi mücadeleci bir bilinç geliştirmediği, bunun yerine devlete sadık ve uyumlu bir kimlik taşıdığı sıkça vurgulanmıştır. Bu durum, işçi hareketlerinin gecikmesini meşrulaştıran bir anlayışın basında ve halkta hâkim olduğunu göstermektedir.

Anadolu Gazetesi, bu durumu şu şekilde açıklamıştır:

Bizde işverenle işleyenin arasındaki mücadele, büyük sanayi memleketlerinde olduğu gibi başlamamıştır. Bunun sebebi, Türk işçisinin sadık ve muti oluşudur (Anadolu Gazetesi, 1936).

Akşam Gazetesi, işçi sınıfı bilincinin henüz oluşmadığı ve gelişmediğinden dolayı, işçilerin sınıf temelli talepler geliştirmesinden çok, millî projelere katkı sağlayan birer destek unsuru olarak görüldüğünü şu ifadelerle ortaya koymaktadır:

Türk işçisi bir yıkıcı bir bozguncu değil başlanan büyük milli eseri tamamlayıcı bir unsurdur (Akşam Gazetesi, 1936).

Sınıfsal Çatışmaların Önlenmesi

Kanunun işçi-işveren ilişkilerini dengeleyerek sınıfsal ayrışmayı engelleme amacı taşıdığı özellikle hükümet yanlısı gazetelerde vurgulanmıştır. Bu vurgu, devletin sosyal sınıflar arasındaki dengeyi koruma politikasının bir yansıması olarak görülmektedir.

Anadolu Gazetesi, işçi sınıfının mücadeleci ve çatışmacı bir bilinç geliştirmediğini ve bunun Türk işçisinin karakterinden kaynaklandığını savunmuştur:

Bu durum, işverenin adaletinden çok, Türk işçisinin sadık ve muti oluşundan ileri gelmektedir (Anadolu Gazetesi, 1936).

Yeni Asır Gazetesi, sınıf çatışmalarını önleme işlevini şu şekilde dile getirmiştir:

Yeni İş Kanunu sınıfıcılık şuurunun doğmasına ve yaşamasına imkân verici hava bulutlarını ortadan silip süpürecektir (Yeni Asır Gazetesi, 1936).

5.4. Tema 4: Uluslararası Bağlam: Avrupa'daki İşçi Hareketlerinin Etkisi

Fransa ve İspanya'daki Grevlerin Türkiye'ye Yansımaları

Kanunun, özellikle Fransa'daki büyük işçi grevleri sonrasında çıkarıldığı ve Türkiye'de benzer hareketlerin önüne geçmeyi amaçladığı sıkça belirtilmiştir. Bu durum, kanunun yalnızca iç siyasi dinamiklerle değil, uluslararası işçi hareketleriyle de şekillendiğini göstermektedir.

Ulus Gazetesi, bu süreci şu şekilde değerlendirmiştir:

Fransa'da grevler, İspanya'da lokavtlar yaşanırken Türkiye, milli birliğini bozacak bu tür çatışmaların önüne geçmek için İş Kanunu'nu çıkarmıştır (Ulus Gazetesi, 1936).

Tan Gazetesine İş Kanunu'na katı çekimserliğinden dolayı yorumda bulunmasa da Fransa'da yaşanan işçi grevine detaylı yer vermiş şu şekilde duyurmuştur:

İş sahipleriyle amelenin istediği gibi bir itilafname imza edildi (Tan Gazetesi, 1936).

Halkın Sesi Gazetesi devletin işçi haklarını düzenlemesiyle birlikte, işçilerin hak arayışının enternasyonalist (beynelmilelci) fikirlerle değil, millî birlik ve beraberlik anlayışı içinde yürütülmesi gerektiğini şu şekilde yorumlamıştır:

Beynelmilelci telakkiler ortadan kaldıracak ve milli birlik kurulacaktır (Halkın Sesi Gazetesi, 1936).

Milletlerarası İş Konferansı ile İlişkilendirilmesi

Kanunun, uluslararası normlara uyum sağlama çabasıyla bağlantılı olduğu da dile getirilmiştir. Türkiye'nin kanunla uluslararası iş hukuku gelişmelerine duyarlı bir politika izlediğini ortaya koymaktadır.

Akşam Gazetesi, bu bağlamda şu yorumu yapmıştır:

Kanunun çıkışı, Cenevre'deki Milletlerarası İş Konferansı ile eşzamanlıdır. Türkiye'nin bu süreçten etkilendiği açıktır (Akşam Gazetesi, 1936).

5.5. Tema 5: Kanunun Uygulanabilirliği ve Geleceğe Dair Endişeler

Kanunun Kâğıt Üzerinde Kalma Riski

Bazı gazeteler, kanunun uygulanmasının zorluklarına dikkat çekmiş ve önceki yasaların başarısızlığını hatırlatarak çekincelerini dile getirmiştir. Yasal düzenlemelerin hayata geçirilmesi konusunda dönemin basınında endişelerin olduğu görülmektedir.

Son Posta Gazetesi, bu kaygıyı şu ifadelerle vurgulamıştır:

Kanun uygulamada ihmal edilirse, İş Kanunu ile memlekette tahakkuku arzu edilen gayeye ulaşmak mümkün olmayacaktır. Sıhhat Kanunu gibi İş Kanunu da kâğıt üstünde kalırsa, sarf edilen bütün emekler boşa gidecektir (Son Posta Gazetesi, 1936).

Kurun Gazetesi kanunun üzerinde çok çalışılsa da eksik yönlerinin uygulandıkça ortaya çıkacağını tecrübelerle kanun üzerinde tekrar düzenlemeler yapılabileceğini şu şekilde ifade etmiştir:

İş Kanunun ilk tatbik yılları böylece bir tecrübe devresi olacaktır (Kurun Gazetesi, 1936).

İşçilerin Kanuna Bakışı

Son Posta Gazetesi, işçilerin İş Kanunu hakkındaki görüşlerine yer vermiştir. Altı işçi ile yapılan röportajlardan elde edilen veriler, işçilerin büyük çoğunluğunun kanundan beklentileri olduğunu ancak detaylarını bilmediklerini göstermektedir. Kanunun işçilere hak sağlama ve hakların müdafaası için faydalı olacağı işçilerin ortak kanaati olduğu anlaşılmaktadır.

Çokolata fabrikasında çalışan bir işçi şu ifadeyi kullanmıştır:

İş Kanunu çıkarda işçi sevinmez olur mu? Kanunun nasıl esaslar üzerinde hazırlandığını evvelden gazeteler yazmadı o yüzden detayları bilmiyorum ama işçi günü gününe kovulamayacak ve çalışma saatlerimiz azalacakmış umarım olur (Son Posta Gazetesi, 1936).

İşçilerin kanundan önemli bir beklentisi çalışma sürelerinin ücretlerde kesintiye gidilmeden düşürülmesidir.

Bisküvi fabrikasında çalışan bir işçi şu ifadeyi kullanmıştır:

İş saatleri azalacak diyorlar. Şimdi 10 saat çalışıyoruz 8'e inince yevmiyemizden kesmezlerse ne âlâ (Son Posta Gazetesi, 1936).

6. Tartışma

Bu çalışma, 3008 sayılı İş Kanunu'nun Erken Cumhuriyet Dönemi'nde ulusal basında nasıl temsil edildiğini inceleyerek, yasanın yalnızca bir çalışma düzenlemesi değil, aynı zamanda yeni rejimin kurumsallaşma sürecinin bir parçası olarak nasıl çerçevelendiğini ortaya koymuştur. Söylem analizi ve tarihsel doküman çözümlemesi yoluyla elde edilen bulgular, İş Kanunu'nun basın tarafından ideolojik ve siyasal bir düzenleme olarak Cumhuriyet rejiminin inşa sürecinin bir unsuru olarak kurgulandığını göstermektedir.

Özellikle hükümete yakın gazetelerin, kanunu “rejim kanunu” olarak nitelendirdiği ve devletin modernleşme vizyonunun bir aracı olarak konumlandığı gözlemlenmiştir. Ulus ve Cumhuriyet gazetelerinde, İş Kanunu'nun toplumsal düzenin tesisi, iş barışının sağlanması ve ekonomik kalkınmanın kurumsal zemini olarak sunulduğu görülmektedir. Bu sunum biçimi, dönemin devletçi kalkınma ideolojisinin medya aracılığıyla meşrulaştırılma çabasının bir yansıması olarak görülmektedir (TBMM Zabıt Ceridesi, 1936; Makal, 2007). Karşıt örüntüde ise, Tan, Son Posta ve Anadolu gibi daha bağımsız gazetelerin, kanunun uygulanabilirliği, işçi hakları üzerindeki pratik etkisi ve sınıfsal dengeyi sağlama kapasitesi konusunda eleştirel bir yaklaşım benimsediği anlaşılmaktadır. Bu gazetelerde, yasa metninin uygulamada aksayabileceğine dair ifadeler sıkça yer almakta, özellikle geçmiş deneyimlerden hareketle normatif düzenlemelerin gerçek hayatta sınırlı karşılık bulabileceğine dikkat çekilmektedir (Zorlu, 2014).

Bulgular, Türkiye'de 1930'lu yıllarda devletin işçi-işveren ilişkilerinde arabulucu ve düzenleyici bir aktör olarak belirlediğini, ancak bu aktörlüğün sınıf temelli değil, korporatist ve paternalist bir yaklaşıma dayandığını ortaya koymaktadır. Recep Peker'in Meclis konuşmalarında sıkça vurgulanan “millî birlik” ve “toplumsal uyum” kavramlarının gazetelere yansması, devletin işçi hareketlerini sınıf çatışması çerçevesinde değil, ulusal kalkınma ideali doğrultusunda temsil etme stratejisinin medya aracılığıyla pekiştirildiğini ortaya koymaktadır (TBMM Zabıt Ceridesi, 1936). Bu söylem doğrultusunda, 3008 sayılı İş Kanunu toplu iş ilişkilerinde otoriter düzenlemelerle devlet kontrolünü güçlendirirken, bireysel iş ilişkileri bağlamında işçileri korumaya yönelik hükümler de içermiştir (Makal, 1999).

Bu çerçevede, araştırma bulguları yalnızca iç siyasal dinamiklerin değil, aynı zamanda uluslararası gelişmelerin de yasanın biçimlenmesinde etkili olduğunu göstermektedir. 1936 yılında Fransa ve İspanya'da yaşanan grevlerin ve işçi eylemlerinin Türk basınında sıklıkla yer alması; Türkiye'de benzer toplumsal hareketlerin önüne geçilmesi yönünde bir siyasal hassasiyet oluştuğunu göstermektedir (Ulus, 1936; Akşam, 1936). Bu bağlamda, 3008 sayılı İş Kanunu'nun çıkış süreci, uluslararası çalışma normları ile senkronize bir çaba olarak da yorumlanabilir. Akşam ve Ulus gazeteleri, kanunun aynı yıl gerçekleştirilen Cenevre'deki Milletlerarası İş Konferansı ile eşzamanlı çıkarılmasına dikkat çekmiş ve Türkiye'nin uluslararası hukuki normlara uyum sağlama çabasında olduğunu belirtmiştir (Makal, 1999; Koray, 1994). Ancak burada çelişkili bir durum da söz konusudur. Türkiye, bir yandan uluslararası iş hukuku normlarına yaklaşmaya çalışırken, diğer yandan işçi hareketlerini sınırlandıran otoriter politikaları sürdürmüştür. Bu ikili yapı, dönemin

basın söylemlerinde hem modernleşme hedeflerinin hem de otoriter devlet yapısının aynı anda varlık gösterdiği bir çerçeve sunmaktadır (Van Dijk, 1998; Entman, 1993).

7. Sonuç

Bu çalışma, 3008 sayılı İş Kanunu’nun Erken Cumhuriyet döneminde yalnızca hukuki bir metin olarak değil, devletin ekonomik ve toplumsal düzeni yeniden inşa etme sürecinin ideolojik bir bileşeni olarak konumlandığını ortaya koymuştur. Basında yasanın temsili, dönemin kamu politikası söyleminin bir uzantısı olarak şekillenmiş; işçi-işveren ilişkileri “millî birlik” ve “toplumsal uyum” gibi üst-anlatılarla çerçevelenmiştir. Böylece sınıf temelli çatışma yerine, rejimle bütünleşik bir korporatist düzen anlayışı öne çıkarılmıştır.

Araştırma bulguları, devletin yalnızca düzenleyici değil, aynı zamanda söylemsel alanı yönlendiren bir aktör olarak işlev gördüğünü göstermektedir. Bu yönüyle 3008 sayılı İş Kanunu, erken dönem Cumhuriyet rejiminin sosyal politikasına dair bir normatif çerçeve sunmanın ötesinde, toplumsal meşruiyetin inşasında kullanılan stratejik bir araç olarak değerlendirilmelidir.

Yasa yapım sürecinin yalnızca iç siyasi kaygılarla değil, aynı zamanda uluslararası gelişmelere yanıt niteliğinde şekillendiği bulgusu ise, dönemin yönetsel reflekslerini anlamak açısından önemlidir. Türkiye’nin, işçi hareketlerinin uluslararası düzeyde güç kazandığı bir dönemde hem iç dengeyi sağlamak hem de dış baskılara uyum göstermek amacıyla böyle bir düzenlemeye başvurduğu anlaşılmaktadır.

Bu bağlamda 3008 sayılı İş Kanunu, erken Cumhuriyet’in kamu politikası üretim tarzına, devlet-toplum ilişkilerine ve ideolojik aygıtlarının işleyişine dair çok katmanlı bir okuma imkânı sunmaktadır. Gelecek çalışmalarda bu yasanın uygulama süreçlerine, yerel düzeydeki etkilerine ve farklı toplumsal aktörlerin (işçiler, işverenler, sendikalar) bu düzene karşı geliştirdikleri söylem ve pratiklere odaklanılması, Türkiye’de kamu yönetimi ve iş hukuku tarihine daha kapsamlı bir bakış sağlayacaktır.

Kaynaklar

- Akkaya, Y. (2010). *Cumhuriyet’in hamalları: İşçiler*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Akkoyun, T. (1996). Atatürk devri İzmir basını ve kamuoyu üzerindeki tesiri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 12(34), 101-124.
- Avşar, A. (1998). *Serbest Cumhuriyet Fırkası*. İstanbul: Kitabevi.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40.
- Ceylan, Ö. (2019). 3008 sayılı İş Kanunu’ndan 931 sayılı İş Kanunu’na: Türkiye’de bireysel iş hukukunun kurumsallaşması. *Emek Araştırma Dergisi*, 10(15), 85-102.
- Cumhuriyet Gazetesi. (1936). *Cumhuriyet Günlük Gazetesi ve Arşivi*. Erişim adresi: <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/> (Erişim tarihi: 15.01.2025).
- Demir, Ş. (2012). İktidar-basın ilişkilerinin Türkiye’de görünümü (1918-1960). *International Journal of Social Science*, 5(6), 119-137.
- Durmaz, M. N. (2008). Bir ideolog bir ideoloji: Recep Peker ve korporatizm. *Amme İdaresi Dergisi*, 41(2), 161-184.
- Ekin, N. (1987). Türkiye’de endüstri ilişkilerinin gelişimi ve 1936 İş Kanunu. *Sosyal Siyaset Konferansları*, 35(36), 33-51.

- Entman, R. M. (1993). Framing: Toward clarification of a fractured paradigm. *Journal of Communication*, 43(4), 51–58.
- Fairclough, N. (1992). *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press.
- Güz, N. (1993). *Serbest Cumhuriyet Fırkası sonrası basında muhalefet ve 1931 Matbuat Kanunu*. Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.
- Güzel, A. (1986). 3008 sayılı İş Yasasının önemi ve başlıca hükümleri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 35(36), 165–222.
- Gazeteler. (2025). *İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarihe Bakış Projesi*. İstanbul Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı. Erişim adresi: <https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/GAZETE/> (Erişim tarihi: 15.01.2025).
- Karaca, E. (1994). *Cumhuriyet olayı*. İstanbul: Altın Kitaplar.
- Koray, M. (1994). *Değişen koşullarda sendikacılık*. İstanbul: TÜSES Yayınları.
- Koç, İ. C. (2006). *Tek parti döneminde basın iktidar ilişkileri, 1929–1938*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Köktener, A. (2004). *Bir gazetenin tarihi Cumhuriyet*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Lüleci, Y. (2016). Tek parti döneminde iktidar ve basın. *1923–1946 Tek Partili Dönem Medya ve Siyaset 2* içinde (s. 53–86). Kocaeli: Volga Yayıncılık.
- Makal, A. (1999). *Türkiye’de tek-partili dönemde çalışma ilişkileri (1920–1946)*. Ankara: İmge Yayınları.
- Makal, A. (2007). *Ameleden işçiye: Erken Cumhuriyet dönemi emek tarihi çalışmaları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Makal, A. (2012). *Çalışma ilişkileri tarihi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. California: Sage Publications.
- Karakoç, E. (2009). Atatürk’ün Hatay davası. *Bilgi*, 50(9), 97–118.
- Önder, M. (1991). Millî Mücadele’nin gazetesi Hâkimiyet-i Milliye nasıl çıkarıldı? *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 7(20), 285–302.
- Zorlu, M. (2014). Milli Korunma Kanunu versus 3008 sayılı İş Kanunu: Emeği denetim altına alan ve sermaye birikimini destekleyen bir kanun. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 4(1), 119–145.
- Scott, J. (1990). *A matter of record: Documentary sources in social research*. Cambridge: Polity Press.
- TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt 12, 75. İçtima, 8.6.1936, s. 83; Peker, 1936.
- Van Dijk, T. A. (1998). *Ideology: A multidisciplinary approach*. London: Sage Publications.
- VanderLippe, J. M. (2005). *The politics of Turkish democracy: İsmet İnönü and the formation of the multi-party system, 1938–1950*. New York: SUNY Press.
- Vural, M. K. (2008). II. Dünya Savaşı Türkiye’sinde bir muhalefet örneği olarak “Tan” gazetesi. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 7(16), 381–395.

Bir Rejim Kanunu Olarak 3008 Sayılı İş Kanunu: Erken Cumhuriyet Dönemi Ulusal Basınında Kamu Politikası Söylemi

Ekler: 3008 Sayılı İş Kanunu ile İlgili Gazete Manşetleri

Ek 1: *Yeni Asır Gazetesi Manşeti*

Kaynak: İ.Ü. Gazeteden Tarihe Bakış Projesi, Yeni Asır Gazetesi, 10 Haziran 1936, s.1

Ek 2: *Akşam Gazetesi Manşeti*

Kaynak: İ.Ü. Gazeteden Tarihe Bakış Projesi Akşam Gazetesi, 9 Haziran 1936, s.1

Ek 2: Son Posta Gazetesi Röportaj Haberi

Sayfa 7

HALKIN FİKRİ

İş kanunu çıktı

On senedenberi negredilmesi mütesavver olan iş kanunu dün Kamutaydan çıkmıştır. Muharririmiz halk arasında dolaşarak onlara:
— İş kanunu çıktı. Bu kanun hakkında ne düşünüyorsunuz?
Diye sormuştur. Aldığı cevapları aşağıda yazıyoruz:

Usta Baş Bay Ahmet Oyal:
Biz işçiler kaç senedir bunun çıkacağını işitiyorduk. Demek bugün çıkmış öyle mi... Hepimizin gözü aydın... Bu müjdenize çok çok teşekkürler ederim. Şimdi bir akşam gazetesi alıp işçilerime bu havadisi okuyayım. Büyüklerimiz şimdiye kadar bütün millete gösterdikleri menfaatleri işçilerden esirgememişlerdi. Elbette iş kanunu yapılırken patron kadar işçinin de şahsi menfaatleri düşünülmüş ve işçiyi koruyacak kanun maddeleri yapılmıştır. İş kanununun çıkışı hepimizi bahtiyar etti.

Çikolâta Fabrikası İşçilerinden Bayan Firdes:
— İşçi olur da iş kanununun çıkmış olmasına sevinmez olur mu? Hepimiz bunun çıkmasını dört gözle bekliyorduk. Amma sahiden anlayarak, bilerek sevinmek için bir kere de iş kanununun ne olduğunu ve işçi haklarını müdafaa eden maddelerini bilmek lâzım.
İş saatleri incek diyorlar. Şimdi on saat çalışıyoruz, sekize inince, yevmiye kesilmezse çok âlâ.. Amma herhalde kesilmeyecektir. İşçi için çıkan kanun elbette işçinin de yevmiyesini düşündür.

Bisküi Fabrikası İşçilerinden Bayan Naim:
— Bu kanunun maddelerini henüz bilmiyoruz. Onun için lâzım olduğu kadar sevinemiyoruz.
Kanunun nasıl esaslar üzerinde hazırlandığını evelden gazeteler yazmadı, yazdıysa da biz okumadık. Yalnız ağızdan ağıza geziyor ki, işçi günü gününe kovulmayacakmış, iş saatleri kılalacakmış. Yevmiye tam olmak şartıyla saatler sekize iniyorsa çok memnunuz. Yalnız korkuyoruz ki iş saati sekize inince patronlar gündelikleri muhakkak indireceklerdir.

Soba Atölyesi İşçilerinden Ksanafon:
— İş kanunu çıkar da, işçi sevinmez olur mu? İş kanununun çıktığı bugün bütün memleket işçilerinin bayramıdır. Bu günden itibaren işçi artık müdafasız değildir. Her kanun gibi elbette bu kanun da iyi tatbik edilecek ve bizim rahatımızı temin edecektir.

Fotograf Deposunda Bay Vahram:
— Kanunu henüz okumadım. Fakat işçi ile patron arasındaki münasebetleri tesbit eden ve işçinin şimdiye kadar ekseriya kaybolan haklarını müdafaa eden bir kanunun neğrinden hangi işçi memnun olmaz. Ben kendi hesabıma işimden çok memnun olmakla beraber o kanunun çıkmasını bekliyordum. Benim gibi çalışan başkaları için...

Zarf Fabrikası İşçilerinden Bayan Eftik:
— İş kanununun çıktığını sizden duyuyorum. Bu kanun hakkında hiç bir fikrim yok. Çıkacağını bile duymamıştım. İşte şimdi sizden işitiyorum ve bana bir müjde gibi geliyor. Mademki bu kanun iş kanunudur şüphesiz bize iyilik getirecektir.

Kaynak: İ.Ü. Gazeteden Tarihe Bakış Projesi Son Posta Gazetesi, 12 Haziran 1936, s.7